

คติชนเรื่องเงินตรากับชีวิตหลังความตาย

ณภัตสรกุล รอดเรืองศรี

ภัณฑารักษ์ชำนาญการ

ส่วนจัดแสดง ๑

กองส่งเสริมและพัฒนาทรัพย์สินมีค่าของรัฐ

เงินตรา คือ สิ่งที่คนในสังคมยอมรับให้ใช้เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เพื่อชำระหนี้ เป็นเครื่องวัดมูลค่าของสินค้าและบริการ และเป็นหลักประกันที่มั่นคงในระบบเศรษฐกิจ เงินตราจึงมีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ในเชิงเศรษฐกิจ นอกจากนี้ เงินตรายังมีความสำคัญในเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ซึ่งปรากฏอยู่ในความเชื่อหรือคติชน^๑ โดยเงินตราถูกนำมาใช้เป็นวัตถุที่มีความหมายในพิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย

คติชนเกี่ยวกับความตายมีอยู่ในทุกสังคม เนื่องจากความตายเป็นสิ่งที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นมนุษย์ย่อมมีวัฒนธรรมและประเพณีเกี่ยวกับความตายซึ่งมีมากมายหลากหลายรูปแบบ และมีความแตกต่างกันตามท้องถิ่น ยุคสมัย รวมทั้งความเชื่อทางศาสนา

สังคมมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ล้วนบูชาและนับถือผี ซึ่งเกิดจากความหวาดกลัววิญญาณหรือผี โดยเชื่อว่าเมื่อคนตายไปแล้วจะเปลี่ยนสภาพเป็นวิญญาณที่ดุร้ายและอาจนำอันตรายมาสู่คนในสังคมได้ จึงจำเป็นต้องมีพิธีกรรมและขั้นตอนต่าง ๆ ที่แยกคนตายออกจากคนเป็น และมีการทำศพด้วยวิธีการต่าง ๆ มีการจัดข้าวปลาอาหารอัฐิเสื้อผ้า รวมถึงการบรรจุสิ่งมีค่าไปกับศพ เพื่อให้ผู้ตายได้มีกินมีใช้ในโลภหน้า^๒

โครงการศุภมณุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ฝั่งพร้อมเครื่องประดับและข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ

ที่มา : วรชัย วิริยารมภ์, การค้นพบทางโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์กับความเข้าใจเรื่องไทยศึกษา, เข้าถึงเมื่อ ๙ กันยายน ๒๕๖๓, เข้าถึงได้จาก <http://www.ku-iged.psd.ku.ac.th/Download/๐๑๙๙๙๐๓๒/๕๙-๑/T/Cham-T.pdf>.

^๑ คติชนวิทยาเป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาวัฒนธรรมในส่วนที่เป็นการแสดงออกของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะการแสดงออกทางศิลปะ ทั้งศิลปะจากการใช้ถ้อยคำ ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบของการเล่านิทานประเภทต่าง ๆ การร้องเพลงกล่อมลูก เพลงร้องเล่นของเด็ก เพลงโต้ตอบของหนุ่มสาว เพลงที่ใช้ในพิธีกรรม การพูดคำสุภาพิต การเล่นปริศนาคำทาย ศิลปะทางการแสดง ทั้งการฟ้อนรำ การทอผ้า รวมถึงอาหารพื้นบ้าน ความเชื่อ และพิธีกรรม ซึ่งล้วนเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึนึกคิดของมนุษย์ทั้งสิ้น การแสดงออกเหล่านี้มักซ่อนความหมายและจุดมุ่งหมายไว้เบื้องหลังอย่างมีศิลปะ ซึ่งต้องอาศัยทฤษฎีหรือวิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตีความ ค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่ในภาษาที่เป็นสัญลักษณ์ของคติชนประเภทต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนทั้งความรู้สึนึกคิดของมนุษย์ที่เป็นสากล และทางวัฒนธรรมเฉพาะของแต่ละกลุ่มชน (ศิริพร ณ ถลาง, ๒๕๕๒ : ๔๗๕-๔๗๖)

^๒ ปราณ วิงษ์เทศ, พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย, ๒๕๓๔ : ๓

ชาวเอเชียเชื่อว่าผีสามารถให้คุณให้โทษแก่ตนได้ โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ คติเช่นนี้เป็นความเชื่อตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ยังคงสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การนับถือผีบรรพบุรุษจึงยังคงปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมของมนุษย์ทั่วโลก เช่น ชาวจีนมีพิธีงูเด็ก หรือการเผากระดาษเงิน กระดาษทอง และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับให้ไปใช้ในโลกลหลังความตาย ส่วนชาวเม็กซิโกมีเทศกาลแห่งความตายที่เป็นการเฉลิมฉลองเพื่อต้อนรับวิญญาณบรรพบุรุษที่จะกลับมาเยี่ยมบ้านที่ชื่อว่า Day of the Dead (Día de los Muertos) ความเชื่อนี้เกิดขึ้นเมื่อหลายพันปีก่อนโดยชาวแอซเท็ก โทลเทค และชานาฮัว ซึ่งเชื่อว่าความตายเป็นช่วงเวลาตามธรรมชาติที่ต่อเนื่องยาวนานของชีวิต คนตายยังคงเป็นสมาชิกของชุมชน โดยอยู่ในความทรงจำและจิตวิญญาณของครอบครัว เชื่อว่าในช่วงเทศกาลนี้ คนตายจะกลับมาเยือนโลกมนุษย์เป็นการชั่วคราว^๖

ผู้คนในขบวนเทศกาล Day of the Dead

ที่มา: National Geographic, Top 10 things to know about the Day of the Dead, accessed September 2020, available from <https://www.nationalgeographic.com/travel/destinations/north-america/mexico/top-ten-day-of-dead-mexico/#/procession-day-of-the-dead.jpg>

ในวัฒนธรรมตะวันตก ความเชื่อเรื่องการใช้จ่ายเงินในชีวิตหลังความตายได้ปรากฏอยู่ในเทพปกรณัมกรีก โดยได้กล่าวถึงเงินที่ใช้เป็นค่าโดยสารเพื่อข้ามแม่น้ำ “แอเคอรอน” หรือ “แม่น้ำแห่งความโศกเศร้า” ซึ่งเป็นพรมแดนที่กั้นระหว่างโลกมนุษย์และยมโลก ผู้ที่ตายไปแล้วจะต้องจ่ายเงินให้กับคนแจวเรือ ชื่อ “แครอน” (Charon) ซึ่งเป็นผู้พายเรือนำวิญญาณข้ามแม่น้ำเพื่อไปเข้าเฝ้าเทพเฮดีส (เทพแห่งความตาย) โดยที่ก่อนข้ามแม่น้ำแอเคอรอน วิญญาณเหล่านั้นต้องทิ้งความหวังในชีวิตไว้ริมฝั่ง และไม่มีอะไรติดตัวไปนอกจากเงินค่าจ้างพายเรือ หรือเงินเพื่อติดสินบนแครอน และเชื่อกันว่าวิญญาณที่ไม่มีเงินจ่ายค่าโดยสารต้องเดินร่อนเร่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำแอเคอรอนเป็นเวลาหนึ่งร้อยปีจึงจะข้ามไปได้

^๖ nationalgeographic , Top 10 things to know about the Day of the Dead, accessed September 2020, available from <https://www.nationalgeographic.com/travel/destinations/north-america/mexico/top-ten-day-of-dead-mexico/>

ภาพจิตรกรรมของแครอน ซึ่งเป็นคนพายเรือของเฮตีสผู้มีหน้าที่นำวิญญาณของผู้ที่เพิ่งเสียชีวิต
ข้ามแม่น้ำแอเครอนจากโลกมนุษย์ไปยังยมโลก

ที่มา : Mike Markowitz, *Ancient Coin Series*, accessed 8 March 2020, available from
<https://coinweek.com/ancient-coins/ancient-charons-obol-coins-dead/>

ดังนั้น จึงถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวตะวันตกที่ญาติพี่น้องต้องใส่เงินไว้ในปากหรือวางไว้บนเปลือกตาของคนตาย ธรรมเนียมนี้ได้ปรากฏให้เห็นในบทกวีมหากาพย์อีเลียด (Iliad) ประพันธ์โดย Homer ผู้มีชีวิตอยู่ในช่วง ๘๕๐ ปี ก่อนคริสตกาล หรือในสมัยกรีกโบราณ มีประโยคที่กล่าวโดย King Priam of Troy ที่มีต่อ Achilles วีรบุรุษของกรีก ความว่า “Let me place two coins on his eyes for the Boatman” หรือ “ขอให้ข้าได้วางเหรียญทั้งสองลงบนดวงตาทั้งคู่ของเขาเพื่อเป็นค่าจ้างให้แก่คนพายเรือเถิด” (เขา ในที่นี้หมายถึง Hektor ผู้เป็นโอรสของ King Priam ที่ถูก Achilles ฆ่าตาย)

สิ่งมีค่าที่นิยมบรรจุไปพร้อมศพคนตายในสมัยโบราณมีหลายอย่าง เช่น เครื่องประดับที่ทำจากเปลือกหอย เครื่องมือเครื่องใช้ ภาชนะ ตุ๊กตา สัตว์เลี้ยง ฯลฯ ต่อมาเมื่อมนุษย์รู้จักการถลุงโลหะและสามารถผลิตเหรียญได้แล้ว จึงมีการนำเหรียญวางไว้กับศพด้วย ดังเช่น ประเพณีของกรีกและโรมันโบราณ รวมทั้งตะวันออกไกล และยุโรปตะวันตก มีพิธีกรรมการนำเหรียญวางในปาก บนปาก หรือบนดวงตาของผู้ตายก่อนทำการฝัง เรียกเหรียญนี้ว่า “เหรียญของแครอน” (Charon's obol) พิธีกรรมหรือตำนานนี้ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมภาษากรีกโบราณและภาษาลาติน ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๕ ก่อนคริสต์ศักราช มาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๒ โดยกล่าวถึง “เหรียญของแครอน (Charon's obol)” ซึ่งใช้เป็นเงินค่าโดยสารหรือเงินติดสินบนสำหรับ “แครอน” คนพายเรือผู้นำวิญญาณข้ามแม่น้ำแอเครอนจากมนุษย์โลกไปยังยมโลก ซึ่งพบว่าพิธีกรรมเช่นนี้มีการปฏิบัติจริงในประเทศในแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออกซึ่งพูดภาษากรีกที่ได้ถูกรวมเข้าสู่จักรวรรดิโรมัน และยังคงมีการปฏิบัติต่อมาจนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งบางครั้งได้มีการให้คำอธิบายว่า การใส่เหรียญในปากคนตาย เป็นการป้องกันไม่ให้วิญญาณของผู้ตายกลับมาบังโลกมนุษย์ได้อีก ส่วนแม่น้ำแอเครอนเป็นแม่น้ำที่มีอยู่จริงในภูมิภาคอิไพรัสทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของกรีซ เป็นแม่น้ำที่ไหลลงสู่ทะเลไอโอเนียน มีความยาว ๕๘ กิโลเมตร (๓๖ ไมล์)^๔

เหรียญของแครอน (Charon's obol) อาจเป็นเหรียญเงินหรือเหรียญทองขึ้นอยู่กับสถานภาพของผู้ตาย คำว่า “Obol” แต่เดิมเป็นการเรียกเหรียญเงินขนาดเล็กและมีมูลค่าน้อย มีน้ำหนักเพียง ๑.๐๕ กรัม นอกจากนี้

^๔ ยูเนียนพีเดีย, เหรียญของแครอน, เข้าถึงเมื่อ ๘ มีนาคม ๒๕๖๓, เข้าถึงได้จาก <https://th.unionpedia.org/>

นักโบราณคดีใช้คำว่า “เหรียญของแครอน” ในความหมายถึงประเพณีทางศาสนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมักมีนัยถึงเงินที่ผู้ตายนำไปใช้ในยมโลก^๕

เหรียญของแครอน เหรียญสำหรับคนตาย

ที่มา : Coins weeks, **Ancient Coins – Charon’s Obol Coins for the Dead**, accessed March 8, 2020, available from <https://coinweek.com/ancient-coins/ancient-charons-obol-coins-dead/>

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ประเทศเดนมาร์ก พบว่า ชาวไวกิงมีประเพณีการนำเหรียญหรือโลหะเงินจำนวนมากฝังไปกับศพคนตายพร้อมกับเรือ โดยใช้เรือคว่ำปิดบังศพแทนการนำศพใส่ในโลง ชาวไวกิงและผู้คนในดินแดนแถบสแกนดิเนเวียมีความผูกพันกับเรือ เนื่องจากใช้เรือเป็นพาหนะสำคัญในการดำเนินชีวิต ทั้งการค้าขาย การสำรวจดินแดนใหม่ และการสู้รบเพื่อขยายอาณาเขต การใช้เรือเพื่อส่งวิญญาณคนตายของชาวไวกิงจึงเป็นการให้เกียรติสูงสุดแก่ผู้ตาย และป้องกันการอุปมาอุปไมยเรื่องเรือที่เป็นพาหนะนำดวงวิญญาณมนุษย์ไปสู่อีกภพหนึ่ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าตำนานหรือคติชนได้สะท้อนถึงวัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ปฏิบัติจริงของคนในสังคม

เรือที่ใช้ในการฝังศพในสแกนดิเนเวีย

ที่มา : Southampton University, **Boat burials in Scandinavia**, accessed March 9, 2020, available from <http://moocs.southampton.ac.uk/shipwrecks/2014/10/24/boat-burials-scandinavia/>

^๕ Coins weeks, **Ancient Coins – Charon’s Obol Coins for the Dead**, accessed March 8, 2020, available from <https://coinweek.com/ancient-coins/ancient-charons-obol-coins-dead/>

นักโบราณคดีของประเทศสวีเดนพบเหรียญเงินในยุคไวกิง ซึ่งมีอายุตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ ในสุสานที่ฝังศพของเขต Molnby ทางตอนเหนือของ Stockholm บนเหรียญปรากฏอักษรภาษาอาหรับ เหรียญส่วนใหญ่สร้างขึ้นในซามาร์คานด์ เมืองเก่าแก่ที่สุดเมืองหนึ่งในเอเชียกลาง ตั้งอยู่ในประเทศอุซเบกิสถาน เหรียญเหล่านี้เป็นหลักฐานของการติดต่ออย่างใกล้ชิดระหว่างชาวสแกนดิเนเวียในยุคไวกิงกับเอเชียกลาง เชื่อกันว่าเหรียญจำนวนมากที่ฝังไว้กับศพนั้น เพื่อให้วิญญาณได้ใช้ชีวิตอย่างมั่งคั่งในโลกหลังความตาย

เหรียญอาหรับที่พบในหลุมฝังศพของชาวไวกิง

ที่มา : Karakalpakstan, Samarkand Coins found in Viking Burial Mound in Sweden, accessed September 23, 2020 available from <https://karakalpak-karakalpakstan.blogspot.com/2018/04/samarkand-coins-found-in-viking-horde.html>

สำหรับสังคมไทยบางกลุ่มเชื่อว่า เมื่อคนป่วยใกล้ตายควรเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดใหม่และใส่เงินติดตัวไว้ เพราะเมื่อดวงวิญญาณออกจากร่างแล้ว จะได้ใส่เสื้อผ้าชุดใหม่และมีเงินทองสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปสู่โลกของวิญญาณ สิ่งมีค่าที่ใส่ไว้กับศพอาจเป็นแก้วแหวนเงินทองต่าง ๆ ที่มักเป็นสิ่งของที่ผู้ตายสวมใส่เป็นประจำและครอบครัวจะนำของชิ้นนั้นใส่ไว้ในปากของผู้ตาย สันนิษฐานว่าอาจเพราะปากเป็นอวัยวะของศพที่สามารถถ่อออกและหุบได้ จึงสามารถบรรจุสิ่งของชิ้นเล็ก ๆ ลงไปได้โดยไม่ตกหล่น และเชื่อว่าเมื่อศพมอดไหม้เหลือแต่เถ้าถ่านแล้ว ลูกหลานที่เป็นคนโปรดของผู้ตายจะเป็นผู้พบเจอสมบัติชิ้นนั้น และมักเก็บไว้บูชาเพื่อระลึกถึง ส่วนเหรียญที่ใส่ในปากคนตายในสังคมไทยบางกลุ่มเป็นไปในเชิงการทำคาถาอาคม เพื่อปลุกเสกเป็นเครื่องรางของขลัง

ปัจจุบันชาวล้านนาในบางท้องถิ่นยังคงมีพิธีกรรมเช่นผีบรรพบุรุษโดยใช้ “เงินปลา” ซึ่งเป็นเงินตราของชาวลัวะ ชนพื้นเมืองของล้านนาในอดีต “เงินปลา” มีลักษณะเป็นแท่งแบน ยาว เรียวที่หัวและท้ายคล้ายปลา ทำจากโลหะมีค่าชนิดต่าง ๆ เช่น ทองคำ เงิน สำริด ทองแดง ทองเหลือง เป็นต้น และไม่มีการประทับตราใด ๆ การที่ชาวล้านนาปัจจุบันใช้ “เงินปลา” ในพิธีกรรมเช่นผีบรรพบุรุษ สันนิษฐานว่าเพราะเงินปลาเป็นเงินที่บรรพบุรุษคุ้นเคย^๖

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ไท ในจังหวัดกาฬสินธุ์ มีการใช้เงินตราในพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายด้วยเช่นกัน โดยการนำเงินฮ้าง และเงินฮ้อย มาใส่ในปากผู้ตาย^๗ การนำเงินใส่ในปากผู้ตายนั้น ในบางท้องถิ่นได้ถูกเปลี่ยนเป็นการนำเงินใส่ในกระเป๋าเสื้อ หรือกางเกงของผู้ตายแทน และเงินเหล่านั้นอาจเป็นเหรียญบาท หรือเงินชนิดอื่น ๆ แล้วแต่ความสะดวกของญาติ หรือผู้จัดการพิธีศพ แต่อย่างไรก็ตามแนวความคิดดั้งเดิมที่ว่าเป็นการมอบเงินให้ผู้ตายมีติดตัวไว้ใช้ในการเดินทางสู่โลกหลังความตายยังคงอยู่

^๖ นวรรตน์ เลษะกุล, เงินตราล้านนา, (เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๕๕), ๖๕ - ๖๗.

^๗ สรัสวดี คงปิ่น และมนต์ ขอเจริญ, “มายาคติความตายที่สื่อสารผ่านพิธีกรรมงานศพ ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธ: กรณีศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์ไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ”, วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิต ปีที่ ๑๒, ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ประจำปี ๒๕๖๑) : ๑๐๑ - ๑๐๒.

เงินปลาสำริด

ที่มา : นวรัตน์ เลชะกุล, เงินตราล้านนา (เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๕๕), ๖๕.

เงินฮ้อย

เงินฮาง

การใช้เงินในชีวิตหลังความตายเป็นความคิดทางคติชนที่เป็นสากลอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งอาจเป็นความพยายามอย่างหนึ่งในการปลอบใจตนเองให้คลายจากความหวาดกลัวต่อผี และวิญญาณ หรือเป็นการปลอบโยนให้คลายความโศกเศร้าจากการที่ต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก

พิธีกรรม ความเชื่อที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับโลกหลังความตาย เช่น การบรรจุสิ่งมีค่าฝังไปกับศพ หรือการเผากระดาษเงินกระดาษทองเพื่อให้วิญญาณมีเงินทองและสมบัติติดตัวไปใช้ในโลกหน้า หรือการวางเหรียญในปากคนตาย เพื่อเป็นค่าจ้างในการแจวเรือไปส่งยังอีกโลกหนึ่ง จึงอาจช่วยเยียวยาจิตใจของผู้ที่กำลังสูญเสียให้เกิดความผ่อนคลาย และรู้สึกว่าได้ปฏิบัติอย่างดีที่สุดแล้วต่อผู้ที่จากไป

ส่วนศาสนาพุทธมีแนวคิดที่มีความขัดแย้งกับคติความเชื่อเรื่องการนำเงินทองไปใช้ในโลกลหลังความตายดังที่กล่าวข้างต้น โดยเชื่อว่าการบรรจุสิ่งมีค่าไว้กับศพแล้วเผาไปพร้อมกันนั้น เป็นการบอกถึงสังขารว่าคนเราเมื่อตายไปแล้ว ทรัพย์สินสมบัติใด ๆ ก็ไม่สามารถนำติดตัวไปได้ มีเพียงคุณงามความดีที่จะนำไปสู่ภพภูมิที่ดี การตีความเช่นไรนั้นอยู่ที่ความเชื่อของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ

บรรณานุกรม

นวรรตน์ เลชะกุล. **เงินตราล้านนา**. เชียงใหม่ : นพบุรุษการพิมพ์, ๒๕๕๕.

ปราณี วงษ์เทศ. **พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๔.

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. **มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

ยูเนียนพีเดีย. **เหรียญของแครอน**. เข้าถึงเมื่อ ๘ กันยายน ๒๕๖๓. เข้าถึงได้จาก

<https://th.unionpedia.org/>

วัดตระพังทอง เมืองเก่าสุโขทัย. **พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย**. เข้าถึงเมื่อ ๖ กันยายน ๒๕๖๓. เข้าถึงได้จาก

<http://www.traphangthong.org/index.php?lay=show&ac=article&id>

วรชัย วิริยารมภ์, **การค้นพบทางโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์กับความเข้าใจเรื่องไทยศึกษา**, เข้าถึงเมื่อ ๙

กันยายน ๒๕๖๓, เข้าถึงได้จาก [http://www.ku-iged.psd.ku.ac.th/Download/๐๑๙๙๙๐๓๒/๕๙-](http://www.ku-iged.psd.ku.ac.th/Download/๐๑๙๙๙๐๓๒/๕๙-๑/T/Chan-T.pdf)

[๑/T/Chan-T.pdf](http://www.ku-iged.psd.ku.ac.th/Download/๐๑๙๙๙๐๓๒/๕๙-๑/T/Chan-T.pdf)

ศิริพร ณ ถลาง. **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

สร้อยดี คงปั้น และมนต์ ขอเจริญ. “มายาคติความตายที่สื่อสารผ่านพิธีกรรมงานศพ ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือ

ศาสนาพุทธ: กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ภูไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ”. **วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจ**

บัณฑิตย์ ปีที่ ๑๒, ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ประจำปี ๒๕๖๑)

Coins weeks. **Ancient Coins – Charon’s Obol Coins for the Dead**. accessed September 8, 2020,

available from <https://coinweek.com/ancient-coins/ancient-charons-obol-coins-dead/>

Karakalpakstan. **Samarkand Coins found in Viking Burial Mound in Sweden**. accessed

September 12, 2020 available from <https://karakalpak>

karakalpakstan.blogspot.com/2018/04/samarkand-coins-found-in-viking-horde.html

Mike Markowitz. **Ancient Coin Series**. accessed September 8, 2020, available from

<https://coinweek.com/ancient-coins/ancient-charons-obol-coins-dead/>

National Geographic, **Top 10 things to know about the Day of the Dead**, accessed

September 12, 2020, available from

[https://www.nationalgeographic.com/travel/destinations/north-america/mexico/top-](https://www.nationalgeographic.com/travel/destinations/north-america/mexico/top-ten-day-of-dead-mexico/)

[ten-day-of-dead-mexico/](https://www.nationalgeographic.com/travel/destinations/north-america/mexico/top-ten-day-of-dead-mexico/)

Southampton University. **Boat burials in Scandinavia**. accessed September 9, 2020,

available from [http://moocs.southampton.ac.uk/shipwrecks/2014/10/24/boat-burials-](http://moocs.southampton.ac.uk/shipwrecks/2014/10/24/boat-burials-scandinavia/)

[scandinavia/](http://moocs.southampton.ac.uk/shipwrecks/2014/10/24/boat-burials-scandinavia/)

Urban dictionary. **Coins on the eyes**. accessed September 8, 2020, available from

<https://www.urbandictionary.com/define.php?term=coins%20on%20the%20eyes>